

ЕЗИКОВА КУЛТУРА / LANGUAGE CULTURE

Цветана Димитрова

ЗА ЗВАТЕЛНАТА ФОРМА ПРИ ОБРЪЩЕНИЯ КЪМ ЛИЦА

Tsvetana Dimitrova

ON VOCATIVE FORMS IN ADDRESSING PERSONS

This language note deals with some trends in the use of special vocative forms for formal addressing male and female persons.

Вероятно сте забелязали честите колебания между основната и звателната форма при т.нар. учтивите обръщения *господин/господине, госпожа/госпожо, госпожица/госпожице*, включително в комбинация с лични имена – *господин Иванов, госпожо Петрова*, названия на титли (*господин професор*), звания (*господин майор*) и длъжности (*господин кмет/господин кмете, госпожо председател*).

Употребата на основната и звателната форма в тези случаи зависи от вида на конституентите (съществително име – тип, семантична категория, фамилно или лично съществително собствено; прилагателно име) и от комбинацията между тях, както и от адресата на обръщението – лице от мъжки пол или лице от женски пол.

1. Правопис

В официални документи (например при обръщение в официално писмо) в рамките на обръщението названията за длъжности, титли и звания се изписват с главна буква, а учтивите обръщения – с малка, ако с тях не започва документът, напр.: *Уважаеми господин Директор, Уважаеми господин Министър, Уважаеми господин Президент*. Когато названието за длъжност се състои от две думи, с главна буква се изписва само първата дума, напр.: *Уважаема госпожо Изпълнителен директор*¹.

2. Самостоятелна употреба

При самостоятелна употреба учтивите обръщения задължително се употребяват в звателна форма – *господине, госпожо, госпожице*, напр.: *Господине, този паспорт не е валиден!, Госпожице, бъдете така добра*

да затворите вратата!, Госпожо, не пипайте домати! (но не *Госпожа, не пипайте домати!)

При самостоятелна употреба названията за длъжности, титли, звания също се използват в звателна форма, ако такава съществува: *докторе, директоре, председателю, генерале, капитане* (но не *посланико) – подобно на употребите при останалите наименования на лица (срв. *приятелю, българино, лельо, майко* и др.; вж. ОПРБЕ 2012: 24–25). Звателните форми на названията за титли и длъжности в женски род – *директорке, председателке, министърке, професорке* – са характерни за разговорната реч и могат да носят отрицателна конотация.

Редица лични имена също могат да се употребяват в звателна форма, ако такава съществува, напр.: *Петре, Иване, Елено* (*Петре, моля те, купи ябълки; Елено, недей да се криеш!*), но някои от тях нямат звателна форма (ОПРБЕ 2012: 25). Често употребата на звателна форма може да се възприеме като пейоративна (Радева 1991). При редица имена за лица от женски пол звателната форма се възприема като груба или просторечна (*Марийо, махай се веднага!*). Нямат звателна форма личните имена на лица от мъжки пол, които завършват на *-а, -я, -о -е, -и, -й* (*Митко, Яне*), както и личните имена на лица от женски пол, които завършват на съгласна или на *-и* (*Ани, Деси, Радост*) (ОПРБЕ 2012: 25).

3. Обръщение и название за длъжност, титла, звание

При обръщение към лица от мъжки пол със съчетание от учтиво обръщение *господин* и название за длъжност звателната форма на *господин* не се използва (ОПРБЕ 2012: 25, 18.5.1): *господин Директор, господин Посланик, господин Президент*. Допуска се използването на звателна форма при някои названия за длъжности, титли и звания (напр. *господин Директоре*), ако употребата ѝ не се възприема като пейоративна.

Когато се прибави собствено (фамилно) име, при лицата от мъжки пол се използва само прилагателно, завършващо на *-и*, докато останалите конституенти не се променят: *Уважаеми господин Иванов, Скъпи господин Иванов, Уважаеми господин Директор*. При лицата от женски пол обаче учтивото обръщение е в звателна форма (прилагателните имена нямат специална звателна форма в женски род): *Уважаема госпожо Иванова* (не **Уважаема госпожа Иванова*), *Уважаема госпожо Директор* (не **Уважаема госпожа директор*), *Уважаема госпожо Професор*.

При съчетание с лично име личното име е в звателната форма (ако има такава): *Скъпи Петре, Мили Бояне, Уважаеми Иване* (и *Скъпи Краси, Мили Иво* – при имена, които нямат специална звателна форма).

От посочените употреби могат да се изведат и някои тенденции. Първо, в звателна форма често се използва едно от имената във фразата (за да маркира цялата фраза): *Уважаема госпожо Директор; Уважаеми госпо-*

дин Директор (но *господин Професор* и *господин професоре*, а не **господине професоре*). В същото време при (пряко) назоваване по име на адресата нуждата от звателна форма в рамките на обръщението често отпада (*господине, господин Петров*, но *господин Министър* и *господин министре*). Друга тенденция засяга употребите на названията за длъжности и учтивите обръщания при лицата от женски пол, при които не е прието да се използват съответните съществителни от женски род, назоваващи лица от женски пол – *госпожо Министър*. Учтивите обръщания за лица от женски пол имат задължителна звателна форма, за разлика от учтивите обръщания за лица от мъжки пол. В разговорната реч може да се чуе употребата на название за длъжност – съществително име в женски род като част от обръщение към адресат от женски пол, като в тези случаи и двете съществителни са в женски род (*госпожо директорке*, не **госпожа директорке* или **госпожо директорка*). Подобни употреби обаче не са приети при официални обръщания.

БЕЛЕЖКА

В примерните словосъчетания в езиковата бележка главна буква се изписва при думите, за които е прието да се изписват по този начин в (писмени) официални документи, напр.: *господин Министър* (когато съответните употреби са по-характерни за разговорната реч, наименованията се изписват с малки букви, напр. *господин министре*).

Подчертани са маркираните констиuentи на фразата.

ЛИТЕРАТУРА

Радева 1991: *Радева, П.* Реквием за звателните форми на личните собствени имена (Върху материал от книжовно-разговорната реч). – В: Проблеми на българската разговорна реч. Велико Търново, с. 104–109.

ОПРБЕ 2012: Официален правописен речник на българския език. София, Просвета.

✉ *Гл. ас. д-р Цветана Димитрова*

Секция по компютърна лингвистика

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

tsvetana.dimitrova@gmail.com

✉ *Assist. Prof. Tsvetana Dimitrova, PhD*

Department of Computational Linguistics

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod blvd., bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria

tsvetana.dimitrova@gmail.com